КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Римар Андрій Петрович

УДК 930.85(479)

УКРАЇНСЬКІ ГРОШІ ЯК АТРИБУТ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Спеціальність 26.00.01 – теорія та історія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата культурології

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерство культури і туризму України, м. Київ

Науковий керівник кандидат історичних наук, професор **Ольговський Сергій Якович**, Київський національний університет культури і мистецтв, завідувач кафедри

Офіційні опоненти:
доктор філософських наук, професор **Афанасьєв Юрій Львович**, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, завідувач кафедри

кандидат історичних наук, доцент **Пантелейчук Ірина Вікторівна**, Київський національний університет культури і мистецтв

Захист відбудеться « 5 » листопада 2009 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.807.02 у Київському національному університеті культури і мистецтв (01601, м. Київ, вул. Щорса, 36, ауд. 209).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв (01601, м. Київ, вул. Щорса, 36).

Автореферат розісланий «4» жовтня 2009 р.

Загальна характеристика роботи

Актуальність дослідження. Створення самостійної Української держави є продовження багатовікової історії українського державотворення. Уенадкуванням тисячолітньої традиції стало схвалення Конституції України, національних державних атрибутів – Гімну, Прапора, Герба та грошової одиниці. Головним елементом великого Державного Герба України визначено тризуб – Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України), а грошовою одиницею – гривню, яка за Указом Президента «Про грошову реформу в Україні» запроваджена в обіг як повноцінна національна валюта.

Історія виникнення гривні заснована культурно-історичними традиціями українського народу, традиціями власного грошового обігу з давніх часів: оріблянники, златники й гривні князів Київської Русі, денари та квартинки їхніх литовсько-руських наступників, проекти карбування «козацької монети» українськими гетьманами у XVII ст., карбованці та гривні доби визвольних змагань 1917-1920 рр., «партизанські гроші» ОУН-УПА, – попередники сучасних грошей України.

У радянській історіографії роль і місце грошей у суспільстві пов'язувалося з інтересами певного класу і політичною кон'юнктурою. Гроші розглядалися як засіб вираження ідеології пануючого класу, критично осмислювалися джерела нерадянського походження. Грошові знаки Центральної Ради класифікувалися з позицій «самостійності» і як такі, що оформлялися орнаментами, запозиченими з писанок, рушників, килимів та розпису домівок, а написи – з стародруків. З середини 30-х років XX ст. в СРСР на багато десятиліть була заборонена діяльність приватних колекціонерів та Всеросійського товариства аматорів – боністів, які займалися каталоголізацією, систематизацією та дослідженням паперових грошових знаків, бон як культурно-історичних джерел періоду національних рухів, громадянських воєн. У словниках з нумізматики (українське видання 1980-х рр.) зустрічаються «наукові» визначення, що слово «рубль» у XIII ст. «стало назвою новгородської гривні».

У пропонованій роботі автором зроблено спробу на основі системного аналізу українських національних грошей, наявність яких – невід'ємна риса вітчизняної культури, обґрунтувати їх роль у державотворчих процесах як чинника ствердження власної ідентичності, фактору національної консолідації у відродженні української державності, що визначило тему наукового дослідження – «Українські гроші як атрибут соціокультурної самоідентифікації національної держави». Сьогодні неможливо уявити суверенну Україну без повноцінної української валюти – гривні, як і не уявити модерну націю «поза ідеєю суверенітету народу».

Загальнотеоретичне і практичне значення теми дослідження обумовлюється розвитком сучасної української науки, яка зосереджується на висвітленні української національної ідеї як чинника розбудови національної держави.

Системний виклад маловідомих у науковому та історичному аспектах ролі грошової справи у трансляції національно-культурної ідентичності надає змогу розширити поняття про Україну як про державу, що має багатовікові традиції в історії власного державотворення.

Актуальність роботи посилюється тим, що тема минулого й сучасного українських грошей, їх культурологічної сутності в контексті державотворення не здійснювалося.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в руслі пріоритетної культурологічної проблематики і розкриває один із наукових напрямів, передбачених планами науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії культури Київського національного університету культури і мистецтв в рамках державної комплексної наукової програми Міністерства культури і туризму України «Культура. Просвітництво. Дозвілля», а також, відповідно до напряму наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв «Трансформаційні процеси в культурі та мистецтвах України» (державний реєстраційний № 0107U009539).

Об'єктом дослідження є гроші та грошові системи в аспекті культури й державного будівництва.

Предметом дослідження є українська гривня як атрибут соціокультурної самоідентифікації національної держави.

Мета дослідження – на основі комплексного аналізу архівних документів, опублікованих джерел та аналізу традицій творення власних грошей в Україні визначити роль українських національних грошей у державотворчому процесі як символу незалежності України та атрибуту її соціокультурної самоідентифікації.

Поставлена мета визначила необхідність вирішення таких **завдань:**

- проаналізувати історіографію та джерельну базу дослідження;
- з'ясувати історико-культурні умови і тенденції розвитку грошової справи на українських землях;
- систематизувати грошові знаки періоду українських національно-визвольних змагань, радянської доби та проаналізувати їх як культурні та документальні пам'ятки історичної епохи;
- охарактеризувати процес творення українських грошей як державних документів, виявити історичну спадковість у творенні власних грошей та ознаки їх національно-культурної самобутності;
- з'ясувати історико-культурну змістовність національних грошей України як символу і атрибуту соціокультурної самоідентифікації української держави.

Хронологічні рамки дослідження визначаються історичними періодами формування засад державності, за яких гроші виступали як атрибут національно-культурної самоідентифікації. Нижня дата – творення власної монетно-грошової системи X – початку XI ст. у Київській Русі, верхня – створення української грошової системи кінця XX – початку XXI ст.

Науково-теоретична та методологічна основи дослідження.

Науково-теоретичну основу дослідження становлять праці, що містять інформацію філософсько-культурологічного змісту стосовно предмета дослідження (В.Антонович, Д.Багалій, М.Біляшівський, Б.Мартос та ін.); мистецтвознавчі та культурологічні праці, що дають можливість теоретично осмислити культурологічну сутність грошотворення в контексті української культури (Ю.Асєєв, М.Алпатов, М.Брайчевський, М.Котляр, В.Шугаєвський та ін.); наукові дослідження з проблем як загального, так і комплексного дослідження грошових знаків як культурологічного явища в загальній сукупності державної атрибутики (П.Александров, А.Баранов, М.Гнатишак, В.Лопата, Д.Лоєвецький, В.Терпило, Р.Тхоржевський, В.Янін та ін.).

Досягнення наукових цілей зумовило використання загальнонаукових методів, зокрема, аналізу і синтезу, що дозволило автору виявити концептуальні засади вибраної тематики в процесі вивчення історичної, культурологічної, соціальної, економічної, державно-правової, архівознавчої літератури, осмислити соціокультурну змістовність грошей, з'ясувати їх місце і роль у формуванні засад національної держави. Принцип історизму, використаний автором для опрацювання історичної джерельної бази, дозволив комплексно вивчити об'єкт і предмет дослідження, з'ясувати їх роль і місце на конкретно-історичному етапі. Встановлено, що гроші та грошові системи, характеризуючи соціально-економічні відносини в суспільстві, є, одночасно, невід'ємною рисою культури народу, символом національної держави і, відповідно, стають історичним джерелом пізнання її історії та культури. Поєднання історичного і логічного методів надало змогу відслідкувати процес формування національної монетарної політики як взаємодіючих категорій – економіки та культури. На основі загальноісторичних методів (історико-системного, історико-описового, історико-порівняльного) розкрито соціальну значимість власної грошової політики, її суспільно-ідеологічну специфіку як атрибуту державотворчих процесів.

Системний підхід забезпечив можливість дослідити творення українських грошей як синкретичної системи, сукупності подій і явищ, що обумовлені як історичною цілісністю, так і періодичністю, і соціальною динамічністю.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що:

- проаналізовано історіографію проблеми, джерельну базу дослідження; науково обґрунтовано культурологічну сутність української грошової справи – творення власних грошей в історичному вимірі завжди було невід'ємною рисою національної культури, уособленням її змісту і традицій;

- розглянуто тенденції розвитку грошового обігу на Україні в контексті організації та творення власного державного життя – доби Київської Русі й Гетьманщини, українських визвольних змагань початку – середини XX ст. та в часи національних поразок;

- систематизовано та досліджено грошові знаки як державні документи й пам'ятки культури – джерела пізнання суспільно-економічних та культуро-

логічних процесів у період творення національної державності 1917-1920 рр., рухів опору 40-х роках XX ст.; виявлено національно-культурну самобутність грошових знаків та їх роль у консолідації українського суспільства;

- висвітлено творення національних грошей незалежної України в контексті історико-культурних традицій українського грошотворення; проаналізовано національні та мистецькі аспекти гривневих купюр та карбованої монети;

- вперше у вітчизняній історіографії на аналізі історичних, архівних матеріалів науково обґрунтовано культурологічну сутність українських грошей – символу державності та їх роль як атрибуту соціокультурної самоідентифікації національної держави.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дисертаційного дослідження, його матеріали і висновки можуть бути використані в подальших теоретичних дослідженнях з культурології, у розробках культурно-соціальних концепцій суспільства і держави, а також у підготовці спецкурсів, навчальних програм, підручників та посібників з культурології, політології, з історії української та зарубіжної культури, з історії грошей України.

Матеріали дослідження та його теоретичні висновки розширюють поняття про Україну як про державу, що має багатовікові традиції та велику історію творення власних грошей, поєднану з історією становлення її державності.

Апробація результатів. Одержані результати були апробовані автором у доповідях і тезах на науковій конференції «Музейні читання» (Київ, 1999), Міжнародній науковій конференції «Україна: Національна ідея» (Київ, 2003) та наукових конференціях «Могилянські читання» (Київ, 2004), «Українські культурні індустрії: стан, проблеми, перспективи» (Київ, 2008), «Динаміка культуротворчих процесів в Україні» (Київ, 2009).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження висвітлені в 6 (шести) одноосібних наукових публікаціях автора, з них 5 (п'ять) у фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і літератури та окремого тому додатків. Загальний обсяг дисертації складає 210 сторінок, обсяг основного тексту – 190 сторінок. Список використаних джерел включає 250 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, розкрито теоретичне і практичне значення дослідження, його зв'язок з науковими програмами, планами, темами; вказано на наукову новизну; визначено об'єкт, предмет, науково-теоретичну базу і методи дослідження; сформульовано мету і завдання; окреслено хронологічні межі; наведено дані щодо апробації його положень і викладено основні результати дослідження.

У Розділі 1 – «Історіографія проблеми та джерельна база дослідження» – висвітлюється історіографія проблеми та джерельна база дослідження, аналізуються виявлені наукові джерела, розглядаються основні теоретичні підходи до культурологічного осмислення феномену гривні – національної валюти незалежної України.

Українські гроші як атрибут соціокультурної самоідентифікації національної держави досі не піддавалися комплексному вивченню. Ґрунтовний аналіз наукового доробку в межах даної проблематики переконує, що увага дослідників переважно зосереджувалася на окремих аспектах цієї багатоплановоі теми. Природа, суть і функції грошей найчастіше висвітлюються як соціально-економічна категорія.

Загальні підходи до вивчення паперових грошових знаків, монетного матеріалу в межах дисертаційного дослідження виявлені в роботах А.Баранова, М.Котляра, Р.Тхоржевського, В.Терпила. У докторській дисертації «Паперові грошові знаки і бони як історико-економічні джерела і об'єкт боністики (1917-1925 рр.)» Р.Тхоржевський розглядає гроші «історичними пам'ятками і джерелом епохи». Гривні-зливки доби Київської Русі X-XII ст. – перші власні гроші східних слов'ян XI – XV ст. – М. Котляр визнає «економічним феноменом» на теренах ранньофеодальної Європи, а В.Терпило у збірнику «Українська нумізматика і боністика» презентує монету як символ держави в загальній сукупності її державних атрибутів і символів.

Важливою джерельною базою дослідження стали писемні літописні джерела, літописи, хроніки, універсали часів Київської Русі та доби Козацької держави. Назву перших карбованих грошей Київської Русі – «златник» та «срібляник» – дослідниками запозичено з літописного тексту «Повість минулих літ». Першу назву – з угоди князя Ігоря з візантійцями 945 р., другу – з літописної оповіді з Іпатіївського списку (XV ст.) про перенесення в 1115 р. мощів св. Бориса та Гліба, під час якого у натовп розкидали «сріблянники».

Одними із перших монет київського карбування були златники Володимира Святославича (978-1015 рр.). Усі відомі златники князя різняться тільки легендами на аверсі монет: на першому типі монет вміщено напис – «Владимир на столе», на другому – «Владимир, а се его злато». Традиції карбування монет були продовжені за часів князювання Ярослава Мудрого (1019-1054 рр.), Святополка (1015-1016, 1018 рр.) та тмутараканським князем Олегом-Михаїлом (1083-1094 рр.), сином чернігівського князя Святославича Ярославича. Ареал обігу монет цих емісій був обмежений територією його удільного князівства – вони виявлені лише на території Таманського півострова.

Первинні писемні згадки про українські гроші ми знаходимо в пам'ятках давньоруського права та літописних джерелах, де неодноразово згадуються грошові одиниці, якими користувалися на Русі: гривня, ногата, куна, резана, векша або вивериця. У короткій редакції «Руської Правди» зазначається, що за часів Ярослава Мудрого гривні, ногата, резана, куна постають як гроші Київської Русі, що сплачувалися як повинності за вчинений злочин.

Монетний обіг на Україні періоду раннього середньовіччя представлений багатьма працями О.Орєшнікова, В.Яніна, М.Сотникової, Й.Спаського, А.Фоміна, М.Котляра, В.Зварича, Р.Шуста та ін. У роботі «Денежные знаки домонгольской Руси» О.Орєшніков дає опис монет Володимира Святославича та його сина Ярослава, Святополка, Олега-Михаїла – златників та сріблянників, які карбувалися в Київській державі. Названі автори досліджували наступний етап розвитку економічної культури Київської Русі в XI – XV ст. – появу монетних гривень. Так, професор М.Котляр у статті «Гривня» зазначає, що зливки-гривні використовувались тільки на Русі XI – XV ст. і були першими східнослов'янськими грошима на теренах ранньофеодальної Європи.

Подальші дослідження розвитку господарсько-економічної культури на етнічних землях українців, характер їх товарно-грошових відносин знайшли продовження у працях І.Крип'якевича «Богдан Хмельницький», П.Толочка «Київська Русь», М.Котляра «Галицько-Волинська держава». Тему досліджували, також, М.Слабченко в частині господарства Гетьманщини XVII – XVIII ст., Т.Гошко – щодо Магдебурзького права в Україні XIV – початку XVII ст., Д.Багалій – історичне життя Слобідської України, В.Дядиченко – нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст., В.Інкін – сільське суспільство Галицького Прикарпаття XVI – XVII ст., В.Пірко – заселення і господарське освоєння степової України в XVI – XVIII ст. та ін.

Варто зважити на думку одного із небагатьох західних дослідників української економіки І.Коропецького (Філадельфія, США). У своєму доробку «Дещо про минуле, недавнє минуле та сучасне української економіки» дослідник зауважує, що застосування терміна «національна економіка» до української економіки як самостійної держави простежується лише протягом трьох періодів: Київська Русь (IX – середина XII ст.); Гетьманщина (середина XVII – середина XVIII ст.); незначний період після першої Світової війни.

Економічне і культурне життя українського народу упродовж століть дослідив у фундаментальній праці «Історія України-Руси» М.Грушевський. Він, зокрема, акцентує на спадковості ідей державницької ідеології Київської Русі на історичних землях України навіть в умовах їх інкорпорації, реконструює процес творення етнічної державності за часів Б.Хмельницького.

Спадковості державотворчих засад на Україні, зокрема, розвитку культури, її господарсько-економічної складової, характеристиці внутрішнього побуту, законів права, міжнародних зв'язків, інших базисних явищ, характерних державним інституціям в епоху феодального суспільства, що сформували ідеологію життя українського народу в наступні часи, присвячено тритомну «Історію запорозьких козаків» Д.Яворницького, праці М.Драгоманова, О.Лазаревського. В.Липинського, О.Оглобліна, І.Лисяка-Рудницького та ін. Зокрема, О.Оглоблін – відомий історик «державницького напряму», у своїй збірці статей «Люди старої України» наголошує на широті світогляду й «державницькому мисленні» кращих представників гетьманської старшини

другої половини XVIII ст., а М.Драгоманов зазначав, що українське життя XVII – XVIII ст. справило значний вплив на більшість істотних явищ української культури, сформованої на власних самобутніх етнічних джерелах, і є важливим чинником відродження національної ідентичності.

Становлення української державності XX ст. активізували наукові історичні дослідження з питань формування власної грошової політики. Зокрема, в контексті цієї тематики розглядаються тенденції розвитку господарсько-фінансової сфери у радянський період (20-ті – 80-ті роки XX ст.) у системі союзного «загальногосподарського» простору; аналізується стан та значення національної культури українського народу в процесах державотворення на різних історичних етапах життя українців і особливо в наш час. Ця тематика знаходить місце в наукових розробках В.Смолія та В.Степанкова «Українська державна ідея, Українська національна революція XVII ст. (1648-1676)», П.Толочка «Київська Русь», Л.Новохатька «Проблеми соціально-економічного і культурного розвитку України в контексті національної політики 20-30-ті рр. XX ст.», Н.Яковенко «Нарис середньовічної та ранньомодерної історії України», О.Рубльова, О.Реєнта «Українські визвольні змагання 1917-1921 рр.», Р.Іванченко-Іванової (гол. редактора збірника) «Україна: національна ідея» та ін.

Розвиток української грошової системи як атрибуту культури народу проаналізовано в наукових виданнях «Грошове господарство земель Галицько-Волинської держави» Р.Шуста, «Грошовий обіг на території України доби феодалізму» М.Котляра, «Фінансова політика Центральної Ради та урядів Української Народної Республіки (березень 1917 – квітень 1918 рр.)» П.Гай-Нижника, «Гроші в Україні: факти і документи» (М.Дмітрієнко, В.Ющенко, В.Литвин, Л.Яковлєва). У нарисі «Історія української гривні» її автори В.Ющенко та В.Панченко підкреслюють, що наявність у державі своєї стабільної валюти є так само важливою, як і наявність Конституції, Державного Герба, Державного Прапора та інших атрибутів незалежності.

Джерельну базу дослідження складають неопубліковані й опубліковані джерела. Неопубліковані джерела зберігаються в архіві Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), зокрема, Ф.1509, Ф.2199, Центрального державного історичного архіву України (ЦДІА України). Дисертантом опрацьовані матеріали Поточного архіву Національного банку України (Спр. 22-102) з метою висвітлення напрямів роботи, важливих для дисертаційного дослідження. Зокрема, використано значний фактичний матеріал з історії грошей України, описи знаків Державної скарбниці, листування про проведення грошових реформ в Україні, виготовлення і введення української валюти.

Важливими для характеристики українських грошей як атрибуту соціокультурної самоідентифікації національної держави є опубліковані законодавчі і нормативні акти, що регулюють політику в частині введення національної валюти: Указ Президента „Про грошову реформу в Україні" (1996 р.), накази

про заходи на його виконання, правила встановлення платіжності гривні та монет, основні характеристики дизайну банкнот, карбування власної монети та ін.

Окремою групою джерел стали сучасні періодичні видання, ілюстровані каталоги українських грошей, історико-іконографічні нариси та енциклопедична література. Їх аналіз дає підстави для висновку, що фінансові системи зазнавали еволюції в залежності від історичних умов, але традиції спадковості української гривні залишалися.

Окрім джерельної бази, виявленої і використаної у написанні дисертації, автором додатково здійснено системний аналіз літератури (найбільш повний перелік по бонах і монетах України) вітчизняних та зарубіжних авторів, введеної до наукового обігу, починаючи з 20-х років минулого століття. Тематика цих досліджень присвячена, переважно, історії паперових грошових знаків як державних, так і місцевих та приватних емісій. У часовому вимірі – це періоди функціонування грошей Російської імперії (1861-1878 рр.) та радянських грошей, характер грошового обігу в роки громадянської війни на території України та інших республік колишнього СРСР, періоду Другої світової війни, відбудови народного господарства. Висвітлюються особливості грошових реформ періоду СРСР, економічна сутність грошей в епоху розвинутого соціалізму. Велику частину тематики займають питання нумізматики, боністики, сфрагістики.

Таким чином, аналіз стану наукового дослідження означеної проблематики засвідчив, що комплексне вивчення українських грошей як атрибуту соціокультурної самоідентифікації національної державності не здійснювалося.

У Розділі 2 – «Історико-культурні традиції грошової справи на Україні» – охарактеризовано історико-культурні передумови становлення і розвитку українських грошей, проаналізовано історичні підходи до виявлення сутності грошей, уточнено понятійний апарат, визначено культурно-історичні фактори грошотворення.

У підрозділі 2.1 – «Грошові гривні Київської Русі – економічний феномен східнослов'янської державності (X – середина XIV ст.)» – відзначено, що перші давньоруські монети з'явилися за часів Володимира Святославича та його сина Ярослава. Сріблянники та златники згадуються у давніх літописних творах, написаних у Києві в кінці X – XI ст., і які ввійшли до «Повісті минулих літ». На думку деяких вчених, карбування монет для Володимира носило не стільки економічний як політичний характер. Давньоруські срібні монети карбувалися і сином Володимира Великого, тоді ще княжичем Ярославом (Ярослав Мудрий), під час його перебування у Новгороді Великому. На сріблянниках другого – четвертого типу уперше з'являється тризуб – родовий знак князя Володимира. Останніми за часом і послідовністю емісій з'явилися на світ монети тмутараканського князя Олега-Михаїла та монети з іменем Святополка і Петра, що стали останніми давньоруськими монетами у класичному розумінні.

Натомість функції засобів купівлі-продажу з середини XI ст. поступово перебрали монетні гривні – зливки срібла стандартних форм і ваги (київські, новгородські, чернігівські та ін.). З першої писемної пам'ятки східнослов'янського законодавства – «Руської правди» – відомо, що в XI – XIII ст. вагова гривня дорівнювала 51,119 грамам, лічильна гривня також співвідносилася з різними грошовими номіналами.

Наступною спробою запровадити на українських землях свою грошову систему стало карбування монет київськими князями литовської династії. З часу приєднання Київської землі до Литовсько-Руської держави місцевий престол посідало три князі: Володимир Ольгердович (1362-1398 рр.), Олелько Володимирович (1440-1454 рр.) та Семеон Олелькович (1454-1470 рр.). Перші монети мали на одному боці літера «К» (Київ) та напис «Володимир», а на іншому – княжий родовий знак у вигляді «двозуба» з хрестом. На західноукраїнських землях, захоплених Королівством Польським, галицький намісник короля Казиміра Владислав Опольський карбував срібну монету з гербом Галицького князівства (лев) та написом латиною: «Монета руська» (MONETA RUSSIE).

У підрозділі 2.2 – «Соціально-культурні засади автономії Гетьманської держави (XVI – початок XVIII ст.)» – розкрито соціальні, культурні аспекти життя українського народу, селянсько-козацькі протистояння, формування козацького стану як соціальної сили, сутність фінансової системи у період козацької революції.

У польську добу до грошового обігу в Україні увійшли монети Яна II Казиміра (1648-1668), Михаїла Вишневецького (1669-1673) та Яна Собеського (1674-1696). Основна грошова маса складалася із срібних монет низької якості – «злотувок» та мідних монет – «солідів», відомих як «баратинки». На Лівобережній Україні в цей час перебували в обігу «московські монети» царів Михайла Федоровича (1613-1645) та Олексія Михайловича (1645-1676). Суттєвих змін у грошовому обігу на українських землях не відбулося і в наступний період історії.

Після поразки козацько-селянських повстань кінця XVI – першої половини XVII ст. Річ Посполита оголосила «десятиріччя золотого спокою», яке обірвалося для неї у 1648 році. В Україні стався вибух – почалася Національно-визвольна війна, яку сучасники іменували Українською революцією. Історики Росії та колишнього Радянського Союзу вбачали в Запорізькій Січі тільки військову організацію українського козацтва, але сучасні українські дослідники (В.Смолій, В.Степанков, Я.Малик, Н.Яковенко) на основі комплексного підходу до вивчення української козацької держави зробили ґрунтовні і послідовні висновки, що козацька держава періоду Б.Хмельницького мала всі характерні для будь-якої держави ознаки. Н.Яковенко вважає, що поняття «революція» найадекватніше відображає суть подій, які з «середини XVII ст. на багато віків уперед визначили український національний ідеал...» Козацька держава Гетьманщина мала: політичну владу, територію,

право, суд і судочинство, фінансову систему та податки, соціальну структуру населення, власне військо, активну зовнішню політику. Ряд дослідників, посилаючись на свідчення сучасників, зазначають, що на Гетьманщині карбувалася власна монета. Згідно Гадяцької угоди між Гетьманщиною та Річчю Посполитою від 1658 року наголошувалося про вільне карбування козацької монети для потреб козацького війська.

Після повного розподілу українських земель наприкінці XVIII ст. між двома імперіями – Російською та Австрійською – усі згадки про національну грошову систему зникли. На східноукраїнських землях запанували російські карбованець і копійка, а на західноукраїнських – австрійська крона та крейцер.

У підрозділі 2.3 – «Українські гроші 1917-1920 рр., грошові документи ОУН-УПА як чинник національної консолідації» – охарактеризовано основні етапи формування власної грошової політики УНР та грошової системи доби Гетьманату, Директорії; художньо-мистецьку концепцію творення перших українських грошових знаків та їх роль у формуванні засад незалежної держави; висвітлено суспільно-історичну значимість грошових документів ОУН-УПА.

У березні 1917 р. Україна одна із перших серед складових колишньої Російської імперії здійснила спробу розпочати будівництво власної національної держави. Серед багатьох політичних завдань перед урядом Української Народної Республіки, яку проголосила Центральна Рада своїм III Універсалом 18 липня 1917 року, постало питання про створення власної грошової системи. Це було необхідно для забезпечення стабільності в період побудови державності, спроби відірвати Україну від сфери впливу російської валюти.

У цей час більшовицький уряд Росії став «діймати Україну грішми» і припинив висилку грошей до всякого роду установ, тому уряд УНР прийняв рішення про випуск власної валюти. У грудні було затверджено закони про державні кошти, про Головну скарбницю та Державний банк України. 19 грудня 1917 р відбулося затвердження Малою радою закону про випуск української грошової одиниці – карбованця. Відтак УНР створила свою власну грошову систему з назвою грошової одиниці в карбованцях. Назва виходила з того, що населення Наддніпрянщини так називало царські рублі ще здавна. Автором оформлення грошового знаку номіналом 100 карбованців був видатний художник-графік Г.Нарбут. Купюра була оформлена вишуканими орнаментами в дусі українського бароко XVII – XVIII ст. з застосуванням зображення тризуба – родового знаку Володимира Великого. Г. Нарбут, проектуючи ескіз купюри, звернув увагу на тризуб як знак, характерний для найдавніших національних грошей України – златників та сріблянників князя Володимира.

З проголошенням Української Народної Республіки (22 січня 1918 р.) «самостійною, ні від кого не залежною державою» Центральна Рада 1 березня 1918 року прийняла закон про запровадження нової грошової одиниці –

гривні. Вона мала б підкреслити, на думку уряду, спадковість старовинної традиції, нагадати про джерела державності на українських землях. Гривня поділялася на 100 шагів і дорівнювала ½ карбованця.

П.Скоропадський, який очолив уряд Української держави після розпуску Центральної Ради 29 квітня 1918 року, продовжував емісію гривні, хоч відновив карбованець як національну грошову одиницю. У період Гетьманату (квітень-листопад 1918 р.), карбованець забезпечувався природними багатствами України, а також цукром. У серпні був утворений Український державний банк. На території Гетьманщини за правління Скоропадського допускався вільний обіг німецьких марок та австрійських крон, також допускався обмежений обіг царських кредитних білетів та грошей Тимчасового уряду.

У листопаді 1918 року до влади прийшла Директорія на чолі з В. Винниченком та С. Петлюрою. Основною грошовою одиницею відновленої Української Народної Республіки знову було проголошено гривню. Українські гроші оголошувалися єдиним засобом грошового обігу. З обігу вилучили російські рублі (вище 100 рублів), а також припинили дію грошових знаків інших держав.

Восени 1920 року, після військової поразки військ Директорії та радянсько-польського перемир'я, територія Наддніпрянської України опинилась під контролем радянського режиму. На початку 20-х років XX ст. українські землі були поділені між сусідніми країнами. УРСР з 1922 року увійшла до складу СРСР, Галичина та Волинь – до Польщі, Закарпаття поділено між Чехословаччиною та Угорщиною, Буковина увійшла до складу Румунії. На всіх землях розпочався обіг грошових знаків відповідних держав.

В історії грошового обігу на території України, здебільшого її західних областей, є малодосліджена сторінка – місцеві випуски грошових документів Організації Українських Націоналістів (ОУН) і Української повстанської Армії (УПА) – «біфони». Вони мали певне значення для вираження ідеї прагнення до свободи, носили пропагандистсько-мистецьке навантаження і відігравали помітну роль в українському русі опору під час Другої світової війни та у підпіллі за радянської доби майже до 1955 року.

У Розділі 3 – «Грошова реформа в Україні (1996 р.) в контексті розбудови української державності» – висвітлено роль радянського грошотворення 20 – 90-х років XX ст. як засобу організації радянського способу життя українців; на матеріалах законодавчих актів державних органів влади України, аналізі наукових праць, літератури, нормативно-правових актів, що забезпечують процес соціально-економічної, політичної і національно-культурної розбудови суверенної Української держави, висвітлюється новітня історія національної валюти, охарактеризовано суспільно-історичні, культурно-мистецькі аспекти сучасних грошей як атрибуту соціокультурної самоідентифікації національної держави.

У підрозділі 3.1. – «Радянські гроші як засіб нівелювання засад національної самобутності» – подається матеріал, що розкриває поняття про

Україну, за визначенням радянської історіографії, як «союзної багатонаціональної держави».

Після поразки українських визвольних змагань 1917-1920 рр. в історії України розпочалася доба, характерною прикметою якої стало панування інших символів та атрибутів, зокрема, радянських грошових знаків. Результати перших кроків радянського будівництва на Україні були проаналізовані на III з'їзді Рад (1-10 березня 1919 р.), прийнято першу Конституцію УРСР. Виходячи з ідентичності державного і суспільного ладу, спільності завдань, як зазначалось на з'їзді, за основу Конституції Радянської України було взято Конституцію РРФСР. Ці події, на думку відомого історика С.Кульчицького, засвідчували факт поступового розчинення Радянської України в централізованому державному утворенні.

Після встановлення радянської влади на Україні питання грошових відносин та емісійної політики стали винятковою прерогативою Москви. Відомий історичний факт реакції Москви на плани уряду України щодо випуску власних грошей номіналом 50 карбованців з урахуванням вимог загальнодержавної ідеології – гербом, текстом та іншими радянськими ознаками. Коли про це стало відомо В.Леніну, з Москви на Україну на ім'я голови Раднаркому Х.Раковського терміново надіслали телеграму про те, що «ЦК РКП пропонує не ставити на обговорення Українського раднаркому відповідальних рішень, як-от, випуск нових знаків або обмін карбованців, попередньо не запитавши ЦК РКП, бо до таких заходів можна вдаватись тільки у всеросійському масштабі».

Декретом Раднаркому від 3 листопада 1921 р. передбачалося впорядкування існуючого в державі обігу паперових грошових знаків – обмін усіх раніше випущених купюр, у тому числі царських кредитних білетів, емісій Тимчасового уряду, «національних» урядів та попередніх радянських випусків на нові державні грошові знаки – так звані «совзнаки», вони забезпечувалися «всім надбанням республіки». Грошові знаки 1923-1924 рр. уже містили символи новоствореного Радянського Союзу: герб СРСР, написи мовами республік, що увійшли до його складу – РРФСР, Українська РСР, Білоруська РСР та Закавказька Федерація. У жовтні 1922 р. Державний банк СРСР, що став емісійною установою, отримав право випуску червінців – перших радянських стабільних грошей. З метою зміцнення престижу нової валюти у 1923 р. запроваджено карбування золотих радянських червінців. На їх лицьовому боці вміщено зображення постаті сівача за мотивами тематики скульптора І. Шадра.

Символи епохи соціалістичного будівництва знаходили своє продовження у таких грошових емісіях радянської доби: на срібному рублі та полтиннику зразка 1924-1927 рр. викарбовано, окрім державних атрибутів, постаті робітника та селянина, постать коваля та кругова легенда «Пролетарии всех стран соединяйтесь!».

Тенденція символів епохи соціалістичного будівництва спостерігається і в наступні роки. На червінцях зразка 1937 р. – вперше на державних білетах – на честь 20-ти річчя Великої Жовтневої революції вміщено портрет В.Леніна. Новітній дизайн грошових знаків доволі виразно відображав сутність держави через галерею образів типових радянських героїв. На казначейських білетах зразка 1938 р. вміщені зображення шахтаря, двох червоноармійців у похідному спорядженні, пілота на тлі літака. Помітні зміни відбуваються з дизайном грошей 30-х років порівняно з 20-ми роками: «простота» типажів зникла, з'явились «сталеві» обличчя «надлюдей» перших п'ятирічок. На білетах Держбанку СРСР та казначейських білетах випуску 1947 року як на довоєнних зразках 1937-1938 рр. надруковано портрет В.Леніна та герб держави. З того часу Володимир Ілліч із зображенням Московського Кремля став неодмінним атрибутом радянських грошових знаків. Дизайн грошової серії зразка 1961 р. логічно завершив канонізацію ідеї величі та могутності СРСР. Стильова єдність композицій банкнот мала символізувати непорушність радянського устрою за якого Україна упродовж 70-ти років зазнала піднесення і спаду економічного розвитку, страшного голодомору (1932-1933 рр.), жахливих деформацій у розвитку національного життя українців у XX ст.

У підрозділі 3.2. – «Українська гривня – стала традиція національної культури» – на матеріалах досліджень законодавчих актів, архівних матеріалів, періодичних видань висвітлено ситуацію та рушійні підстави творення дієздатної національної грошової системи України як чинника утвердження її незалежного статусу та подальшої розбудови суверенної держави.

В Україні після доби визвольних змагань легітимний національно-державний процес різко обірвався. Реальної матеріалізації ці ідеї набули лише в останньому десятилітті XX ст.

Антиконституційні дії Державного комітету з надзвичайних ситуацій, створеного у Москві у серпні 1991 р. консервативною частиною радянського керівництва, та його спроба повернутись до перебудовних порядків надали динаміки державотворчим процесам в Україні – 24 серпня 1991 р. парламент республіки ухвалив Акт проголошення незалежності України.

Статус незалежної держави став правовим підґрунтям наступних кроків розбудови державності: вихід із зони знецінених радянських рублів, запровадження національної грошової одиниці. Президія Верховної Ради України Постановою «Про введення в обіг на території республіки купонів багаторазового використання» від 3 вересня 1991 р. започаткувала введення з 1 січня 1992 р. на території держави купоно-карбованця – української грошової одиниці на період подолання наслідків гострої економічної кризи, і надзвичайно масштабної інфляції.

Спільною Постановою Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 4 квітня 1992 р. „Про розширення введення в обіг купонів багаторазового використання" впроваджувалось використання на території держави лише українських карбованців. Указом Президента України «Про

реформу грошової системи України» з 12 листопада 1992 р. функціонування радянського рубля в грошовому обігу України було припинено. Єдиним законним засобом платежів став український карбованець як тимчасова грошова одиниця держави.

За висновками вчених, економістів, політиків друге півріччя 1996 р. засвідчило стабілізацію стану розвитку економіки країни, що надало можливість позитивного виконання конституційних положень щодо запровадження національної грошової одиниці.

Основні засади грошової реформи були визначені Указом Президента України «Про проведення грошової реформи в Україні» від 25 серпня 1996 р. З 2 вересня 1996 р. Цим Указом в Україні запроваджувалась в обіг національна грошова одиниця – гривня.

У підрозділі 3.3. – «Національні гроші як атрибут соціокультурної самоідентифікації української державності» – розглянуто сучасні гроші України і процес творення української гривні новітнього часу, виявлені особливості українського грошотворення, заснованих на символах, цінностях, традиціях української культури та історії національної державності.

Задовго до впровадження власних грошей Постановою Президії Верховної Ради України від 10 грудня 1991 р. затверджено назву і характерні ознаки грошової одиниці України. Цим державним актом встановлено, що грошовою одиницею України є гривня, яка після введення в обіг стає єдиним законним платіжним засобом на території держави. Визначено номінальний ряд грошових купюр – 1, 2, 10, 20, 50, 100 гривень, а також банкноти номіналом 5 та 200 гривень як резервні. На державному рівні регулювалося і питання тематичного та художнього оформлення грошових знаків. Було визнано доцільним розмістити на банкнотах зображення портретів видатних діячів історії і культури України відповідно до наведеного номінального ряду: Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Івана Мазепи, Івана Франка, Михайла Грушевського, Тараса Шевченка, Богдана Хмельницького, Лесі Українки. Схвалена парламентарями концепція українських грошей стверджує, що вона ґрунтується не лише на традиціях історії монетної справи в Україні, а й уособлює ідею національного відродження, світ її духовних лідерів, що формували і творили свідомість нації як у часи перерви в історії української державності, так і в часи найвищого злету.

Задовго до затвердження знаків українських грошей за розпорядженням Президії Верховної Ради УРСР (квітень 1991 р.) створювалась історично-мистецька концепція української гривні. Для розробки творчих пропозицій було залучено групу провідних митців України. До складу цього творчого колективу увійшли народний художник України О.Данченко, заслужені діячі мистецтв України В.Перевальський, В.Чебаник, заслужені художники України В.Юрчишин, С.Якутович та В.Лопата. Кожний із них мав великий творчий доробок в українському національному мистецтві. Результати творчих пошуків митців було схвалено комісією парламенту Верховної Ради України з

питань культури і духовного відродження, представниками Національного банку України і затверджено Постановою Президії Верховної Ради України.

Лідером і виконавцем оформлення українських грошей став В.Лопата – український графік, у творчості якого провідною темою стала тематика народних дум, літописних творів, творчість Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки та ін.

Грошова реформа започаткувала і монетне карбування. Традиції княжої доби відновлені сьогоденням українських грошей. За своїм художньо-мистецьким змістом, тематикою монетне карбування стало галуззю сучасної національної культури. Довершені технології виробничих потужностей, створених саме на потреби Національного банку України, перетворили карбовану монету за різноплановістю тематики, матеріалу карбування, рівнем мистецького виконання в «довідкову» скарбницю з історії, культури, духовності українського народу. Паперові гривні, карбована монета успішно репрезентують державу Україну та ідентифікують її серед інших країн сучасного світу.

Висновки

1. Аналіз історичних, культурологічних, джерелознавчих матеріалів дозволив дійти висновку, що проблема історії українських грошей як атрибуту соціокультурної самоідентифікації національної держави досі не була предметом спеціального дослідження в культурологічному аспекті, розглядалася переважно в студіях нумізматики, боністики в контексті інших проблем, що й обумовило необхідність її комплексного міждисциплінарного дослідження. Архівні й опубліковані матеріали містять достатню інформацію про гроші не тільки як економічного чинника, а як атрибуту державної суверенності, національно-культурної ідентичності серед інших держав. Символіка грошових знаків поєднана з особливостями культури нації, способу буття, традиціями та звичаями, що заслуговує на культурологічне дослідження і розв'язання поставлених у дисертації завдань. Аналіз і систематизація історичних, археографічних, книгознавчих, фінансово-економічних та інших досліджень дозволили розглядати грошову систему в контексті соціокультурного феномену, що потребує міждисциплінарного вивчення.

2. У дослідженні доведено, що сутність культурологічного аспекту грошей України, її національної валюти – гривні, визначається рівнем розвитку матеріальної і духовної культури народу, яка спирається на глибинні вікові традиції. Життя східних слов'ян княжої доби співзвучне загальному рухові історії Європейського континенту. Поява ранніх держав започаткувала оформлення інститутів влади, поволі утворювалися соціальні структури суспільств, виникає приватна власність, що стане і надалі основою європейського життя. Поступова урбанізація вивела міста на рівень центрів ремесла і торгівлі, стимулювала розвиток товарного виробництва й обміну між різними сферами господарства. Хрещення Русі ввело київських князів «до хрис-

тиянської сім'ї» європейських правителів, забезпечило легітимність Руської держави. Поряд з розвиненою структурою суспільно-політичних та культурних відносин, доба Київської Русі у своєму соціально-економічному розвитку витворила власну систему монетної автономії, грошові, лічильні поняття – «гривня кун», притаманну тільки їй у всьому середньовічному світі.

3. Дослідженням з'ясовано, що власна грошова політика завжди виступала важливим атрибутом у державотворчих процесах. У середині XVII ст., у час становлення та розвитку української козацької держави – Гетьманщини, народженої національно-визвольною війною, разом з адміністративно-територіальним устроєм, військом, судами та судочинством, зовнішньополітичними зв'язками, була організована автономна фінансова система, податки та повинності. Фінансова політика Гетьманщини була зорієнтована на потреби держави: за Б.Хмельницького кошти з державної скарбниці не залучалися до царської скарбниці. Проте, як Річ Посполита, так і Російська імперія намагалися контролювати економічний розвиток, торгівлю та грошовий обіг, як цього вимагала великодержавна політика. У часи бездержавного життя на грошовому ринку України панувала іноземна валюта в тій мірі, аби утримувати територію як сировинний придаток, що, відповідно, мало адекватні наслідки для культурно-національного розвитку нації.

4. Важливе місце і суттєву роль гривні у формуванні культурно-національної ідеології відродження визначили події Української революції 1917-1920 рр., головний стрижень яких полягає в тому, що Україна є вільною і незалежною державою, спадкоємницею традицій Київської Русі. З утворенням УНР було започатковано національно-державну символіку – Прапор, Герб та інші атрибути суверенітету, серед яких важливе місце посідає грошова політика, основою якої стало проголошення нової національної валюти – гривні, із знаком княжого двору Володимира – тризубом. Відомий український художник-графік Г.Нарбут, розробляючи ескіз першого грошового знаку Української Народної Республіки – купюру, вартістю 100 карбованців, застосував вишукані орнаменти українського бароко XVII – XVIII ст., декоративні шрифти, і надалі гривневі купюри Г.Нарбута відзначалися вишуканим оформленням. За час існування трьох політичних урядів у ході революції українська валюта стала своєрідним символом національної державності, відродження української духовної і культурної традиції у 20-х роках XX ст. та фінансової незалежності України.

5. Біфони – як рідкісна історико-культурна реліквія, національно-самобутній продукт часів Другої світової війни, поєднували в собі одночасно кілька функцій – пропагандистсько-виховну та фінансову. Вони відігравали помітну роль в українському русі опору 1941-1945 рр. та в підпіллі за радянської доби майже до 1955 р. Творцем цих знаків був відомий український графік Ніл Хасевич. Останні з відомих знаків біфонів датовані 1951 р. і присвячені 10-й річниці Акту проголошення відновлення Самостійної української держави «30.VI.1941 – 30.VI.1951». Незважаючи на те, що вони мали

обмежені функції, вони збагачують історію культури творення українських грошей як документів визвольних змагань XX ст.

6. Сучасні дослідження вчених (історичні, антропологічні, культурологічні, філологічні) свідчать що населення України продовжувало розвивати матеріальну і духовну культуру, свою мову, традиції, звичаї. Ранні соціальні й державні структурування, спираючись на високий рівень культури, освіченості, духовності й ідеологію створили свою світоглядну символіку, серед якої і монетарство як вищий ступінь державної символіки. Злитки – гривні, притаманні тільки добі Київської Русі, стали символами епохи. Сучасна українська гривня як державна валюта є національним і державним символом незалежної України. Українські гроші – це не алегоричне поняття українського державотворення, а алгоритм розкриття суті національної ідеології українського народу, атрибут історичного процесу соціокультурної самоідентифікації національної держави в широкому розумінні поняття культури, результат надбань українського народу як у царині матеріальній, духовній, так і соціального, державного життя.

7. Національна валюта України – гривня, з часу проведення грошової реформи почала успішно впливати на оздоровлення культурно-економічного життя держави. Позитивне значення цей факт мав для посилення довіри до України. Вишуканість дизайну гривні, наповненого національною символікою, якісний друк успішно репрезентують Україну на міжнародній арені. Особливу роль у репрезентації держави відведено монетному виробництву. Українська карбована монета стала своєрідним літописом держави, її історії. Монетна гривня, вишукана за формою і змістом, виготовлена за сучасними технологіями, є культурно-представницькою візитівкою історії України, її культури, освіти, досягнень науки, спорту, соціального розвитку, пам'ятних, ювілейних дат, подій державотворення та ін. Окремі серії випусків є надзвичайно рідкісними і високо цінуються серед колекціонерів як у нашій країні, так і нумізматичному світі. Українська монета з гривневим номіналом постійно представлена на міжнародних нумізматичних форумах, європейських монетних конвенціях, виставках-ярмарках монет, численних аукціонах. Участь у цих заходах має серйозний культурно-мистецький резонанс навколо України як суверенної незалежної держави та її народу з тисячолітньою історико-культурною спадщиною.

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Римар А.П. З історії грошового обігу на території України доби Київської Русі та періоду кінця XIII- першої половини XVII ст. / А.П. Римар // Україна: національна ідея.: матеріали міжнар. наук. конф., 23 квіт. 2002 р.: стаття. – К., 2003. – С. 616-621.

2. Римар А.П. До питання історії грошового обігу на території України часів другої світової війни / А.П. Римар // Культура і мистецтво у сучасному світі:, зб. наук. праць, – К.: КНУКіМ. 2006. – Вип. 7. – С. 148-152.

3. Римар А.П. Грошові емісії Гетьманської держави / А.П. Римар // Питання культурології:, зб. наук. праць, – К.: КНУКіМ. 2006. – Вип. 22. – С. 152-158.

4. Римар А.П. Грошовий обіг на території України часів Другої світової війни / А.П. Римар // Культура і мистецтво у сучасному світі:, зб. наук. праць, – К.: КНУКіМ. 2007. – Вип. 8. – С. 105-111.

5. Римар А.П. Грошові емісії Гетьманської держави Павла Скоропадського / А.П. Римар // Питання культурології:, зб. наук. праць, – К.: КНУКіМ. 2007. – Вип. 23 – С. 110-116.

6. Римар А.П. Грошова система уряду УНР як чинник формування наріжних принципів української національної ідеї / А.П. Римар // Культура і мистецтво у сучасному світі:, зб. наук. праць, – К.; КНУКіМ. 2008. – Вип. 9 – С. 107-114.

Анотація

Римар А.П. Українські гроші як атрибут соціокультурної самоідентифікації національної держави. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата культурології зі спеціальності 26.00.01. – теорія та історія культури. – Київський національний університет культури і мистецтв. – Київ. 2009.

Дисертація присвячена з'ясуванню місця і ролі українських грошей як атрибуту соціокультурної самоідентифікації національної держави.

У дослідженні розглядаються українські гроші як цілісний історико-культурологічний чинник у контексті державотворчих процесів. Здійснено аналіз наукових праць джерельної бази з досліджуваної проблеми; визначено роль культурної традиції в появі грошей у період раннього державного структурування на українських землях та синкретичність процесів подальшого соціокультурного розвитку в контексті формування національного грошово-монетного господарства; узагальнено основні теоретичні підходи до осмислення феномена українських грошей як цілісного соціокультурного явища у процесі національного державотворення; реконструйовано спадковість історико-культурних традицій у підходах до вибору ідеології та змісту сучасних грошей.

У роботі також акцентується увага на ролі та культурно-мистецькому значенні сучасної української валюти для репрезентації нашої країни на світовому рівні.

Ключові слова: культура, культурні традиції, українські гроші, атрибутика, соціокультурна самоідентифікація, національне державотворення.

Аннотация

Рымар А.П. «Украинские деньги как атрибут социокультурной самоидентификации национального государства». – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата культурологии по специальности 26.00.01 – теория и история культуры. – Киевский национальный университет культуры и искусств. – Киев, 2009.

Диссертация посвящена исследованию роли украинских денег в социокультурной самоидентификации национального государства. В работе осуществлен анализ развития характера денежного оборота на этнических землях Украины с развитием культурно-исторических процессов; охарактеризованы условия чеканки первых монет Киевской Руси – златников и серебряников Владимира Великого, Ярослава Мудрого, Святополка, – появление на денежном рынке серебряных киевских гривен; исследованы традиции культурологической сущности денежных систем в процессе становления национальной государственности.

Охарактеризованы события национально-освободительных движений середины XVII в., в частности, становления Гетьманщины, Украинской Народной Республики (1917-1920), освободительные движения 40-х годов XX в. в плане создания автономной денежной системы, денежных знаков, их символики.

Автор приходит к выводу, что деньги, денежные системы на всех этапах развития жизни украинского общества играли роль показателя уровня его национального культурно-исторического развития, а в периоды отсутствия государственности характеризовали состояние зависимости национальных интересов нации от чужих идеологий. История развития денег Украины, унаследовавших культуру и символику древнекивских традиций, указывает на их роль и значение в социокультурной самоидентификации национального государства.

В работе акцентируется внимание на значении современной украинской валюты, особенно чеканной монеты в роли репрезентанта истории, культуры, науки и других областей развития государства на международном уровне.

Ключевые слова: культура, культурные традиции, украинские деньги, атрибутика, социокультурная самоидентификация, национальная жизнь.

Annotation

Rymar A.P. "Ukrainian monetary units as the attribute of social and cultural self-identification of nation-state." – Manuscript.

Candidate's Thesis, Culture Sciences, qualification 26.00.01 – Theory and History of Culture. – Kyiv National University of Culture and Arts. – Kyiv. 2009.

The thesis dwells upon the determination of the place and role of Ukrainian monetary units as the attribute of social and cultural self-identification of nation-state.

Ukrainian monetary units are viewed in the thesis as integral historical and cultural factor in the context of state building processes. The analyses of scientific works and sources base concerning the issue in question has been carried out; the role of culture tradition in appearance of money within the period of early state

structuring on Ukrainian territory has been established, as well as the syncretism of processes of further social and cultural development in the context of formation of national monetary economy; principal theoretical approaches to understanding of Ukrainian monetary units phenomenon as the integral social and cultural characteristic in the process of national state building has been generalized; the heredity of historical and cultural traditions in approaches to choosing the ideology and content of contemporary money has been modified.

The work further draws attention to the role, cultural and artistic meaning of modern Ukrainian currency in representation of our country on the world level.

Key words: culture, cultural traditions, money, Ukrainian monetary units, attributes, money turnover, monetary culture, social and cultural self-identification, tradition, national state building.

Підп. до друку2.10.2009. Формат 60x84 $^{1}/_{16}$. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік.-видав. арк. 0,9. Зам. 181. Тираж 100.

Видавець і виготівник
Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Івана Мазепи, 21.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 2544 від 27.06.2006.